

CONCEPTUAL STATEMENTS OF ACCOUNTING

КОНЦЕПТУАЛНИ ПОСТАНОВКИ НА ОТЧЕТНОСТТА

CORPORATE MERGERS AND ACQUISITIONS - CONCEPTUAL AND ACCOUNTING TOPICS

Galina Chipriyanova, Mihail Chipriyanov

D. A. Tsenov Academy of Economics, Svishtov, Bulgaria

КОРПОРАТИВНИТЕ СЛИВАНИЯ И ПРИДОБИВАНИЯ – КОНЦЕПТУАЛНИ И СЧЕТОВОДНИ ПОСТАНОВКИ

Галина Чиприянова, Михаил Чиприянов¹

Стопанска академия „Д. А. Ценов“ – Свищов

Abstract: The research refers to the actual trends in mergers and acquisitions globally and in Eastern Europe. The focus of the study is to present the main motives for the implementation of the merger/acquisition strategy. The need for strategic planned administration of the process is also argued. Then, conceptually, some of the most popular options for business transformation as a result of mergers and acquisitions are considered. And special attention is paid to regulatory and accounting aspects and interpretations.

Резюме: В разработката се представят актуални тенденции при сделките за сливания и придобивания в световен и източно-европейски мащаб. Извеждат се основните мотиви за реализацията на стратегията за сливане/придобиване и се аргументира нуждата от стратегическо планово администриране на процеса. След това в концептуален аспект се разглеждат някои от най-популярните варианти за преобразуване на бизнеса в резултат на сделки за сливане и придобиване. И се обръща специално внимание на ключовите нормативни и счетоводни въпроси.

Съвременните аспекти на изграждането и подобряването на системите за корпоративно планиране и управление имат все по-определящо значение при съвременните висококонкурентни отношения между компаниите в условията на пазарна икономика. Посредством възползването от преимуществата на високоефективния корпоративен мениджмънт организациите постигат:

- въвеждане на единни правила и процедури за отделните дейности;
- увеличаване на ефективността при използване на необходимите ресурси;
- повишаване на производителността;

¹ Участието на авторите в настоящата разработка е както следва: доц. д-р Г. Чиприянова – abstract, от с. 20 (т. 1 вкл.) до с. 29; доц. д-р М. Чиприянов – резюме, от с. 15 до с. 20 (до т. 1).

- постигане високо ниво на интеграция на отделните функционални сфери и стратегически бизнес единици;
- оптимизиране на логистичните, информационните и паричните потоци;
- изготвяне на оперативни решения за производството, финансите, маркетинга, човешките ресурси и т.н.;
- гъвкаво реагиране на възможните промени и предизвикателства;
- усъвършенстване на управленския контрол върху процесите, дейностите и други.

Доказателствата за актуалността на корпоративния подход при мениджмънта и позитивните аспекти, благоприятстващи високоефективното планиране и управление на компаниите следва да се търсят в направления като: предлагане на успешни продукти на пазара и получаване на възможно най-високата цена за тях; оптимално оползотворяване на съществуващите производствени и маркетингови потенциали; прецизно изпълнение на планираните програми и проекти за реализация на корпоративната стратегия и други.

Корпоративният подход дава възможност за катализиране преоформянето на корпоративната стратегия в оперативни програми за функционалните дейности и процесите в отделните стратегически бизнес единици. Чрез него се благоприятства точната оценка на ефективността и постигането на целевите параметри от работата.

Една от най-популярните корпоративни стратегии е стратегията за сливане/придобиване (С&П)², при която компанията се разраства по пътя на външна експанзия, чрез закупуване на други компании. В зависимост от функционалната сфера, служеща за база на С&П могат да се отграничат няколко варианта на бизнес комбиниране, между които производствена интеграция, маркетингова интеграция и/или финансова интеграция.

Актуалните данни показват, че глобалният пазар на С&П се представя слабо от няколко тримесечия [4]. Проучване на „Willis Towers Watson“ и „Cass Business School“ към „University of London“ установява, че за първи път от десетилетие компаниите от всички региони по света губят акционерната си стойност след обявяване на сделки, като изостават от „MSCI World Index“ с 6,3 пункта.

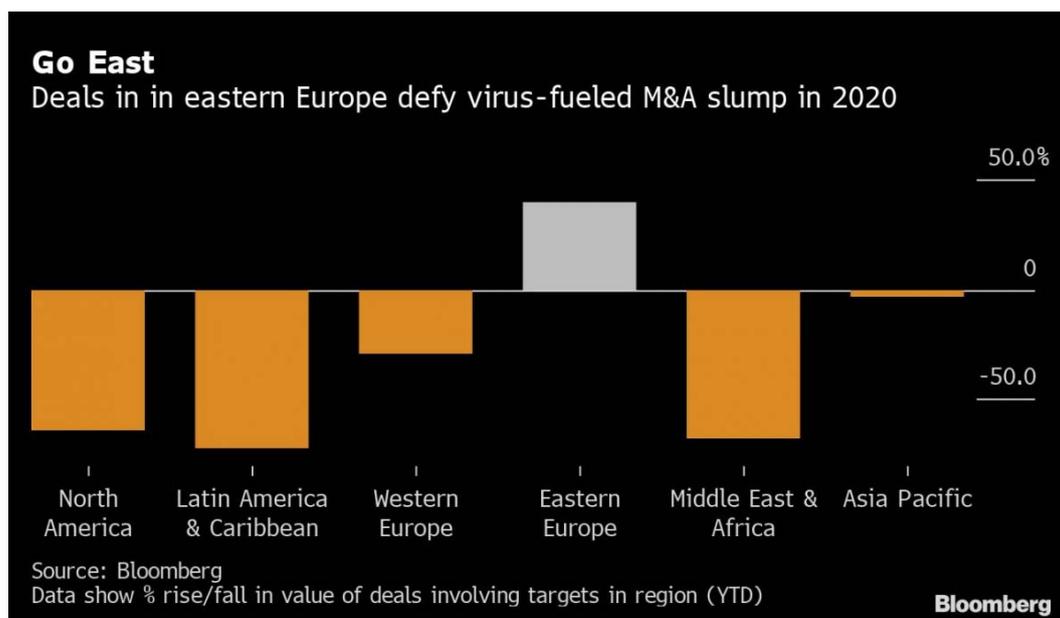
Специалистите извеждат няколко обяснения относно ограничаването на сделките. С най-голямо значение са политическата, търговската и тарифната несигурност, преувеличените оценки на сливанията и придобиванията, както и нарасналият протекционизъм спрямо трансгранични сделки за С&П [4].

Очакванията са в краткосрочен план бизнес средата да остане предизвикателна и заради активността на инвеститорите. Възможно е протекционизмът да помогне на някои държави и региони, които могат да предприемат по-отбранителна стратегия за вътрешна консолидация. Експертите прогнозираят също така, че европейският трансграничен пазар на С&П вероятно ще остане жизнеспособен и дори може да нарасне предвид силните връзки в Европа и олекотяване на регулаторните ограничения.

Европейските инвеститори, които търсят насоки на замрелия пазар на С&П през 2020 г., трябва да погледнат по-ангажирано „на изток“, според анализ на „Bloomberg“ [9]. Стойността на сделките, насочени към компании в Източна

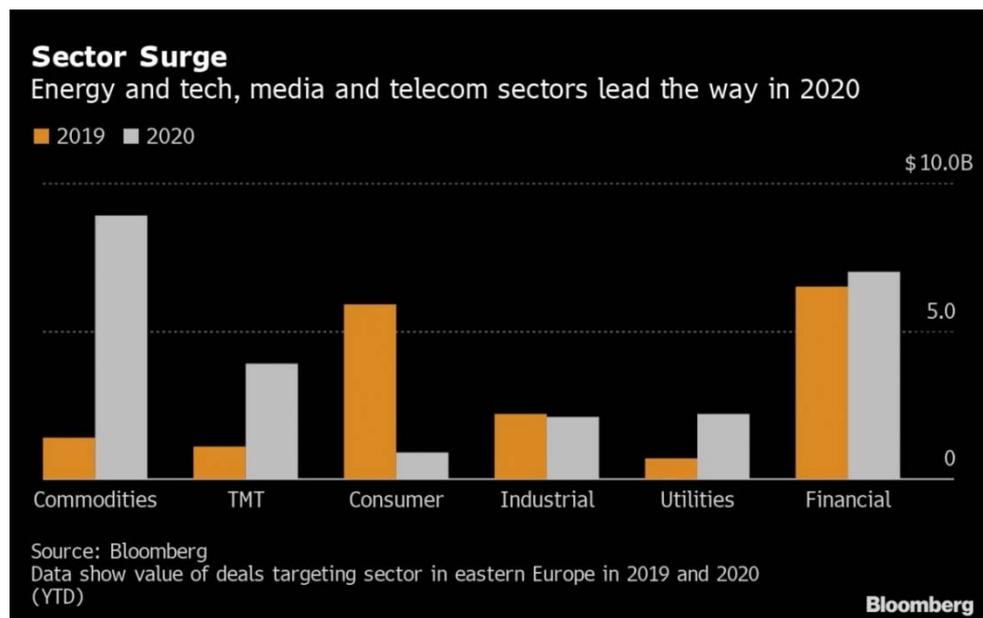
² Съобразно наложената в западната литература абrevиатура M&A (Mergers & Acquisition), в изложението ще се използва съкращението С&П (Сливания и Придобивания).

Европа, е нараснала с 40% тази година, сочат данни на агенцията (фиг. 1 [9]). Оказва се, че това е единственият голям регион в света, който отбелязва растеж на фона на пандемията от коронавирус (COVID - 19). Въпреки че стойността на сделките за С&П в световен план бележи спад с 45%, специалистите смятат, че реакцията на Източна Европа на кризата е помогнала на страните от региона да се върнат към относително нормален ритъм на работа по-бързо от по-развитите западни страни. Тези държави започнаха да прилагат мерки по-рано, влязоха в блокадата в добра форма от фискална гледна точка и до момента успяват да преодолеят този проблем по-успешно.

Фиг. 1. Динамика в размера на сделките за С&П по региони за 2020 г.
Източник: Сделките в Източна Европа растат въпреки коронавируса.
<https://www.investor.bg/nachalo/0/a/sdelkite-v-iztochna-evropa-rastat-vypreki-koronavirusa-308414/>

Повечето сектори в Източна Европа са регистрирали големи нараствания на стойността на трансакциите през 2020 г. спрямо 2019 г., като сделките в енергийния сектор са водещи (фиг. 2 [9]). Така например наскоро държавната полска петролна рафинерия „PKN Orlen“ стартира процедура по придобиване на контрол върху най-голямата газова компания в страната „PGNiG“, която е с пазарна стойност от около 7,5 млрд. долара. Сключени бяха и няколко значими сделки в областта на недвижимите имоти, включително продажбата от „Goodman Group“ на портфейла ѝ с логистични имоти в Централна и Източна Европа на „GLP“ за над 1 млрд. долара. Към статистиката за региона през 2020 г. се добавя поредица от предстоящи сделки в сектора на телекомуникациите в Полша.

Фиг. 2. Динамика на сделките за С&П в Източна Европа по сектори
Източник: Сделките в Източна Европа растат въпреки коронавируса.
<https://www.investor.bg/nachalo/0/a/sdelkite-v-iztochna-evropa-rastat-vypreki-koronavirusa-308414/>

Дейността по С&П в Източна Европа може да остане стабилна, тъй като международните компании преоценяват експозицията си към региона. Равнището на стратегически диалог е стабилно в момента, така че прогнозите са то да доведе до по-силен брой сделки през идните 12 месеца.

Всичко това се явява продължение на тенденцията от миналата година, когато вложенията на фондове за частни капиталови инвестиции в Централна и Източна Европа нараснаха със 7% и достигнаха второто по големина равнище от 2003 г. насам по данни на „Invest Europe“ [9].

Същевременно аналитичните данни от множество актуални емпирични изследвания показват, че между 60% и 80% от всички сделки не постигат очакваните първоначално резултати. Така се налага по-настойчивото търсене отговорите на въпроси като: кои влияещи фактори са с най-голямо значение за успешното планиране и осъществяване на стратегията за С&П; какви предимства притежават С&П; какви заплахи стоят пред тяхната реализация?

Всичко това налага необходимостта от задълбочено изследване, систематизиране и ранжиране на аргументите „за“ и „против“ стратегията С&П. Важно е да се отчита, че практиките и опита на отделните организации имат свои отличителни черти, свързани както с техните корпоративни цели и мащаби на действие, така и със спецификата на конкретната сделка за С&П.

На базата на обработените данни биха могли да се изведат няколко по-важни мотиви „за“ стратегията С&П, както следва:

1. Осъществяване на експанзия и регистриране на растеж;
2. Постигане на синергии и икономии от мащаба;
3. Общо използване на ресурси;
4. Улеснено в нови стратегически бизнес зони;
5. Редуциране на риска;
6. Спечелване на данъчни преимущества.

Реализирането на стратегията С&П в някои случаи води до появата на негативни ефекти, представляващи на практика съображения „против“, като по-често наблюдаваните са:

1. Намаляване степента на гъвкавост;
2. Затруднения при съобразяване/адаптиране към антимонополната нормативна рамка;
3. Проблеми при интегрирането на придобитата компания.

Видно е, че аргументите за С&П, служещи като основа за бизнес комбиниранието, са многообразни. Анализът на различните мотиви спомага за откриването на следваната от организацията стратегическа цел. Визуализира се дори начина, по който компанията се стреми да постигне своята цел. По мнението на *B. Brockdorff* [10] оттук може да се направи разликата между проактивни и реактивни С&П. При първият вариант водеща роля играят офанзивните основания, а при втория – дефанзивните. Проактивното С&П е основано на съображения за положителна промяна в конкурентната позиция на организацията в конкретната стратегическа бизнес зона. Характерна е ориентацията към осъществяването на изпреварващи конкурентни действия. Прави се опит за утвърждаване в нови продуктово-пазарни полета в стремежа за разширяване мащабите на развитие и гарантиране на дългосрочен растеж. От друга страна чрез реактивното С&П организацията единствено реагира на промените във външните фактори с влияние върху развитието на настоящите стратегически бизнес единици. Целта е стабилизиране на завоюваните вече конкурентни позиции в традиционните за компанията бизнес зони.

Ключов фактор, благоприятстващ възползването от предимствата на стратегията С&П и за редуциране на заплахите за неуспех е предварителното планиране на целия процес. Потвърждава се нуждата от един вид „стратегическо администриране“ на С&П, в смисъла му на елемент на системите на стратегическо планиране и стратегически мениджмънт – в по-общ аспект.

Стратегическото планово администриране е управленски подход и управленска дейност, изпълняваща системна координационна функция във възпроизводствения процес на организацията. Може да се разглежда като инструмент за подсигуриране продуктово-пазарния успех на компанията в съответствие с параметрите на корпоративната (общоорганизационната) стратегия за развитие.

Същностните характеристики на стратегическото планово администриране са свързани с индикативния характер на планово-управленската дейност. С негова помощ се ускоряват и утвърждават по гъвкав, динамичен и адаптивен начин стратегическите решения. Благоприятства се развитието, промяната или първоначално планираното внедряване на стратегията в системите от корпоративен вид. Безспорно е, че постигането на дългосрочен успех може да стане само със стратегия, съобразена с външната среда и когато вътрешните фактори са съвместими както помежду си, така също и с изпълняваните функции. В търсенето на успешната реализация на тази цел следва да се разбира предназначението и възможните ползи от стратегическото планово администриране. В този смисъл стратегическото планово администриране има три основни функции: „администриране“ на портфейла на компанията; „администриране“ дейността на новозакупената организация; „администриране“ на връзките между старите и новото структурно подразделение.

Формулирането и реализацията на стратегията за С&П е по своята същност труден и рискован процес. От една страна, тя може да даде нова перспектива за развитие и множество благоприятни възможности, а от друга – да „донесе“ редица рискове и проблеми за компанията. Основното предизвикателство пред висшия мениджмънт е да анализира точно мотивите, на които ще „стъпи“ реализацията на С&П, както и факторите с определящо значение за процеса.

При едно сливане и/или придобиване наред с управленските аспекти, не по-малко значение имат и нормативните и финансово-счетоводните аспекти. В този случай вече говорим за „преобразуване“ на „търговски дружества“. „Преобразуването“ е формата да се отговори на потребностите на собствениците и клиентите при новите условия, и в изпълнение на поставените нови цели. Говори се и за „реорганизация“, като търговския закон регламентира най-общо казано четири форми за това, а именно: вливане, сливане, разделяне и отделяне.

В опита за маркиране и по-специално разглеждане на някои от най-предпочитаните варианти за преобразуване ще се фокусираме на три възможни начина:

- вливане на едно търговско дружество в друго търговско дружество;
- отделяне на едно търговско дружество към друго търговско дружество;
- прехвърляне на търговско предприятие по чл. 15 от ТЗ.

Като успоредно с това ще разгледаме по-важните им концептуални аспекти, в т.ч. юридически, финансови и счетоводни особености.

1. Вливане на едно търговско дружество в друго търговско дружество

При вливане едно или повече търговски дружества прехвърлят своето имущество на съществуващо търговско дружество. Основните характеристики на тази форма на преобразуване са [5]: вливащите се дружества се прекратяват без ликвидация; прекратяващите се дружества съставят приключителен баланс, който се предава на приемащото дружество; приемащото дружество включва в своя баланс прехвърлените му активи и пасиви по балансова стойност; съдружниците/акционерите на прекратените дружества стават по право съдружници или акционери в приемащото дружество (освен когато то самото е било акционер/съдружник във вливащото се дружество).

В този случай [3]:

Първо. Едно или няколко съществуващи в правния мир търговски дружества (наричано/наричани преобразуващо се/преобразуващи се дружества, преминава/преминават към едно съществуващо търговско дружество), наречено „приемащо дружество“.

Второ. Преобразуващото / преобразуващите се търговско / търговски дружества загубва / загубват своето / своите правомощия на юридическо / юридически лице/лица.

Трето. Не се извършва ликвидация на преобразуващото / преобразуващите се дружества.

Четвърто. При тази форма на преобразуване е недопустима промяна в правната форма на приемащото дружество (т.е. то да приеме друга правна форма).

Самото извършване на този вид преобразуване има следните стъпки [11]:

1. Изготвя се договор за преобразуване, който се сключва между вливащото се дружество и другото/другите преобразуващи се дружества. Важно е да се спази формата на договора – задължително писмена форма с нотариална заверка на подписите. Същевременно дружествата, които участват в това преобразуване, съставят доклад, представляващ обосновка. Той следва да съдържа подробна правна и икономическа обосновка на договора или плана за преобразуване и особено на съотношението на замяна, а при разделяне и отделяне – на критерия за разпределение на дяловете и акциите. Задължително се посочват данни за назначения проверител и за упълномощения депозитар, както и евентуалните трудности по оценяването. Когато новоучреденото дружество е капиталово или ще се извърши увеличаване на капитала на приемащото дружество, докладът съдържа данни и за преминаващото към това дружество имущество, въз основа на което се установява размерът на капитала.

2. Предоставяне на договора/плана и доклада в Търговския регистър. Това следва да се извърши не по-късно от 30 дни преди решението за преобразуване на дружеството.

3. Проверка на преобразуването. Тя се осъществява от регистриран одитор с права на пълен достъп до информация и документи, както на участващите в сделката дружества.

4. Предоставяне на информация на всички съдружници. Информацията за преобразуването включва: договор или план за преобразуване; доклад на управителния орган; доклад на проверителя; годишни финансови отчети и докладите за дейността на всички преобразуващи се и приемащи дружества за последните три финансови години; счетоводен баланс към последното число на месеца преди датата на договора/плана за преобразуване; проекти на нов дружествен договор или устав на всяко от новоучредените дружества, съответно за изменения и допълнения на устава или дружествения договор на всяко от преобразуващите се и приемащите дружества.

5. Вземане решение за преобразуване. То се взема поотделно за всяко дружество, участващо в преобразуването. Мнозинството е $\frac{3}{4}$, но има някои изключения според вида на дружеството. Решението за преобразуване на дружество с ограничена отговорност се взема от Общото събрание на съдружниците с мнозинство $\frac{3}{4}$ от капитала. За преобразуване на акционерно дружество – от общото събрание на акционерите с мнозинство $\frac{3}{4}$ от представените акции с право на глас. При акции от различни класове решението се взема от акционерите от всеки клас. За преобразуване на командитно дружество с акции трябва решение на неограничено отговорните съдружници, взето единодушно в писмена форма с нотариална заверка на подписите, и решение на общото събрание на акционерите, с мнозинство $\frac{3}{4}$ от представените акции с право на глас.

6. Вписване. Преобразуването се вписва в Търговския регистър. Към заявлението за вписване се прилагат и други, посочени в закона документи съответно за вливане, сливане, разделяне и отделяне на дружествата³.

³ Към заявлението се прилагат: договор или план за преобразуване и решенията на всички участващи в преобразуването дружества; препис от дружествения договор и/или устав на приемащото дружество, който съдържа всички изменения и допълнения, заверен от органа, представляващ дружеството; приет дружествен договор и/или устав на новоучреденото дружество и необходимите документи за вписване на органите му; препис от дружествения договор и/или устава на преобразуващото се дружество, който съдържа всички изменения и

Съществена специфика се крие в съставянето на заключителен баланс от преобразуващото се търговско дружество и съставянето на встъпителен баланс на новоучредените търговски дружества⁴.

Счетоводното отчитане [2] ще засяга и преобразуващите се дружества, и приемащото дружество. Най-общо следва да се състави счетоводна статия, при която се дебитират сметките за отчитане на собствен капитал, дебитират се сметките за отчитане на пасивите срещу кредитиране на сметките за отчитане на активите.

Получените активи и пасиви в приемащото дружество ще бъдат обект на оценяване съгласно договорните постановки между преобразуващите се дружества и приемащото дружество. В приемащото дружество следва да намерят счетоводно изражение получените активи и приетите пасиви. Най-удачно е да се използва разчетна сметка (група 49 Разни дебитори и кредитори), например с наименование *Разчети по преобразуване*. Счетоводно се отразяват изплатените разходи по преобразуването. Разчетната сметка се приключва съобразно това дали крайното салдо е дебитно или кредитно.

Приетите активи и пасиви в новоучреденото дружество се оценяват по справедлива стойност. На тази база се формира основният капитал на новоучреденото дружество. Използва се разчетна сметка (група 49 Разни дебитори и кредитори), например с наименование *Разчети по преобразуване*. Съставят се последователно счетоводни статии за получените активи, за приетите пасиви, за изплатените разходи по преобразуването, за формиране на

допълнения, заверен от органа, представляващ дружеството; доклади на проверителите; съгласия за преобразуване; списък на лицата, придобиващи акции, дялове или членство в новоучредено или приемащо дружество, видът на членството, данни за съществуващи залози и запори; декларация на депозитарите, че са им предадени временните удостоверения или акциите, съответно доказателствата, че пред Централния депозитар са заявени обстоятелствата по чл. 262ч, ал.5.

⁴ По силата на чл. 263з на ТЗ преобразуващото се търговско дружество, което се прекратява, съставя заключителен баланс към датата на преобразуването. Екземпляр от този заключителен баланс се предава на всяко от приемащите или новоучредените дружества (новоучредени – при другите форми на преобразуване). Новоучредените търговски дружества съставят встъпителен баланс към датата на преобразуването на базата на определени в чл. 263з, ал. 2 стойности. Там се посочва, че всяко новоучредено дружество съставя встъпителен баланс към датата на преобразуването на основата на балансовите стойности на получените чрез преобразуването активи и пасиви или на основата на справедливата им цена. Дава се право при преобразуването да се приемат – при съставянето на баланса от новоучреденото (преобразуваното) търговско дружество, балансовите стойности на получените активи или пасиви от преобразуващото се търговско дружество или справедливата стойност на тези активи и пасиви. „Справедлива стойност е сумата, за която даден актив може да бъде разменен, пасив уреден или предоставен инструмент на собствения капитал – обменен, между информирани и желаещи осъществяване на сделката страни при справедливи пазарни условия.“ Алтернативността при избора на базата за оценяването, съдържаща се в думата „или“, според *Ив. Душанов и М. Димитров* не позволява произволно неограничено възприемане на едната или другата база за оценяване. Изборът следва да се предопределя от приетия и прилаган в приемащото предприятие модел на последващо оценяване на активите и пасивите, посочени в приложимите счетоводни стандарти: а) модел на цената на придобиване, или б) модел на преоценка. Когато в приемащото предприятие е възприет моделът на цената на придобиване, счетоводният баланс на вливащото се предприятие трябва да се базира на оценката на активите и пасивите по тяхната цена на придобиване. Търговският закон не регламентира дали последващото оценяване се извършва от вливащото се или влязлото предприятие, и кога – последователно, се извършва последващото оценяване. Според *Ив. Душанов и М. Димитров* последващото оценяване трябва да се извърши във вливащото се предприятие и счетоводният баланс следва да отразява активите и пасивите по тяхната справедлива стойност – но само в случаите, че в приемащото дружество се прилага моделът на преоценка. За подробности вж. [3].

основния капитал съгласно решение на собствениците на новоучреденото дружество и за приключване на разчетната сметка.

2. Отделяне на едно търговско дружество към друго търговско дружество

Отделянето е такава форма на преобразуване, която се характеризира с това, че дадена част от имуществото, правата и задълженията на едно дружество (преобразуващо се дружество) преминава към едно или повече други дружества (приемащи дружества). Специфичното тук е, че преобразуващото се дружество не се прекратява, а продължава да съществува. От другата страна – приемащите дружества могат да бъдат както новоучредени, така и вече съществуващи.

Основните характеристики на тази форма на преобразуване (по чл. 261 от ТЗ) се свеждат в най-голяма степен до [8]:

1. Създава се ново търговско дружество на основание решение на съдружниците и отделяне на дейност от реорганизираното дружество. Изисква се първо правоприменикът, т.е. този, който придобива предприятието, да е регистриран като търговец, съгласно изискванията на ТЗ.

2. Не се налага ликвидация, а се прави единствено реорганизация на дружеството и то продължава да съществува.

3. При регистрация на ООД е необходимо да се внесе най-малко 70 на сто от капитала при подаване на заявлението за регистрация.

4. Активите от отделената дейност се заприходяват на новосъздаденото дружество. В случай че за обслужване на дейността се отделя и недвижим имот или вещно право върху такъв имот, то е необходимо вписване в Службата по вписвания на решението на общото събрание с което е взето решение за отделяне на дейността.

Участващите в процеса на преобразуване чрез отделяне следва да изпълнят редица важни изисквания на счетоводната уредба [6]: новообразуваното дружество съставя встъпителен баланс въз основа на балансовите стойности на получените активи и пасиви или на основа на справедливата им цена; преобразуващото се дружество отписва прехвърляните активи и пасиви по тяхната балансова стойност, като отписването става за сметка на собствения капитал; приемащите търговски дружества включват получените активи и пасиви в баланса си, като спазват балансовия континуитет.

Практиката познава различни варианти на преобразуване чрез отделяне [6]:

1) Отделяне чрез учредяване на ново търговско дружество

Имуществото, което преобразуващото се дружество прехвърля на приемащите дружества, се отписва по балансова стойност. Източникът, за сметка на който се отписва имуществото, се определя от преобразуващото се дружество, според наличието на средства по отделните елементи на собствения капитал.

Обикновено акции/дялове от капитала на новоучреденото дружество получават всички акционери/съдружници от преобразуващото се дружество. Като източник за отписването могат да се ползват налични средства по баланса на преобразуващото се дружество от резерви или неразпределена печалба от минали години, но ако няма такива или средствата са недостатъчни, тогава се прибегва до намаляване на основния капитал. Дебитират се сметките за отчитане на пасиви, дебитират се сметките от група 11 Капиталови резерви и/или

се дебитираща сметка Неразпределена печалба от минали години, и/или се дебитираща сметка Основен капитал, изискващ регистрация срещу кредитиране на сметките за отчитане на активи.

Салдото по сметката за преоценъчните резерви следва да се разпредели между преобразуващото се и приемащите дружества съобразно прехвърлените активи, за които се отнася преоценъчният резерв.

Преобразуващото се дружество не съставя приключителен баланс, тъй като то не се прекратява съгласно чл. 263з от ТЗ. Не се съставя и годишен финансов отчет към датата на преобразуване, тъй като такъв не е необходим. Преобразуването следва да се оповести в приложението към годишния финансов отчет.

Изисква се преобразуващото се дружество да състави и предостави на акционерите/съдружниците определена информация, вкл. за предходни години, свързана с неговата дейност, за да могат да вземат информирано решение.

Новообразуваното дружество съставя встъпителен баланс. Това се прави по балансовите стойности на получените активи и пасиви, съгласно чл. 263з от ТЗ, респ. по справедлива цена. Справедливата стойност се ползва: за оценка на приетото имущество, за еквивалентност на придобитите акции/дялове на справедливата стойност на притежаваните такива преди преобразуването.

Специално внимание следва да се отдели на счетоводните записвания, когато е приета по-ранна дата на преобразуване за счетоводни цели. Тогава преобразуващото се дружество отписва имуществото на по-ранна счетоводна дата, независимо че все още не е вписано решението за преобразуване в търговския регистър. Новообразуваното търговско дружество съставя към тази дата встъпителен баланс. Датата на вписване в регистъра е официална, вкл. и пред данъчните органи. Затова всички сделки и търговски операции, които ще се извършат от по-ранната дата до датата на вписване, се считат за извършени от преобразуващото се дружество. Всички приходи и разходи, печалби и загуби, отчетени от новоучредените или от приемащите дружества, се признават за данъчни цели при преобразуващото се дружество, респ. не се признават за данъчни цели при новообразуваните и приемащите дружества.

2) Преобразуване с прехвърляне на имуществото на съществуващо търговско дружество (приемащо дружество)

Този вариант предполага едно преобразуващо се дружество и едно или повече приемащи дружества (според чл. 262в от ТЗ). Съществуващите дружества (преобразуващото се дружество и приемащи дружества) не губят своята правосубектност – продължават да съществуват. Реализира се единствено отделяне и прехвърляне на имущество.

Преобразуващото дружество съставя счетоводна статия, при която се дебитират сметките за отчитане на пасиви, дебитират се сметките от група 11 Капиталови резерви, дебитираща се сметка Основен капитал, изискващ регистрация срещу кредитиране на сметките за отчитане на активи.

Приемащото дружество не съставя приключителен и/или встъпителен баланс, а счетоводно отразява прехвърлените му активи и пасиви, като се дебитират сметките за отчитане на активи срещу кредитиране на сметките за отчитане на пасиви, кредитиране на сметка Основен капитал, изискващ регистрация и кредитиране на сметка Преоценъчен резерв.

Акционерите/съдружниците на преобразуващото се дружество получават членствени права чрез акции/дялове от капитала на приемащите дружества в рамките на увеличението на капитала им. Получаването на акции/дялове от

капитала на приемащото дружество става за еквивалентна стойност по справедливата цена на притежаваните в преобразуващото се дружество акции/дялове. Използва се справедливата цена, за да се формира броят и стойностите на предоставените акции/дялове от капитала на приемащото дружество. Ако приемащото дружество има резерви или неразпределена печалба от минали години, или със собствени акции, с които да удовлетвори новите акционери/съдружници, не се прави фактическо увеличаване на капитала.

3) Счетоводно отчитане при отделяне чрез учредяване на еднолично търговско дружество (ЕООД или ЕАД)

Нормативно този вариант е регламентиран в чл. 262г от ТЗ. Собственик на капитала на едноличното търговско дружество става преобразуващото се търговско дружество като юридическо лице. Така в преобразуващото се дружество ще възникне инвестиция в дъщерно предприятие в размер на чистата стойност на прехвърленото имущество. Съставя се счетоводна статия, при която последователно се дебитират сметките за отчитане на пасиви, дебитират се сметките за отчитане на инвестиции срещу кредитиране на сметките за отчитане на активи.

Новосъздаденото търговско дружество приема прехвърленото му имущество на принципа на балансов континуитет. Това намира счетоводно изражение като не се дебитират сметките за отчитане на активи, а се кредитират сметките за отчитане на пасиви, кредитира се сметка Основен капитал, изискващ регистрация, и се кредитира сметка Преоценъчни резерви.

3. Прехвърляне на търговско предприятие по чл. 15 от ТЗ

Когато търговската дейност се осъществява чрез търговско дружество (самостоятелно юридическо лице, различно от неговите собственици), то най-често т.нар. „прехвърляне“ [12] става не чрез сделка с цялото предприятие на търговското дружество, а чрез прехвърляне на участието в това дружество (т.е. дялове или акции от това дружество). Самото дружество като вид юридическо лице остава външно непроменено, но собствениците на това дружество, които в крайна сметка формират волята на дружеството, вече са други. Всички правоотношения, в които дружеството е встъпило до този момент също остават непроменени.

Когато търговската дейност се осъществява чрез едноличен търговец (ЕТ), който по дефиниция не е отделно юридическо лице, различно от собственика, то „прехвърлянето на фирмата“ не може да се осъществи чрез прехвърляне на дялове или акции, каквито едноличният търговец няма, а чрез прехвърляне на цялото предприятие на търговеца. Това се практикува в случаите, когато тази правно-организационна форма вече не е удачна за бизнеса и собственикът решава да обособи самостоятелно търговско дружество (най-често ЕООД), което да продължи дейността. Тъй като е невъзможно ЕТ (физическо лице) да се трансформира директно в ЕООД (юридическо лице), се извършват следните действия: първи етап – учредяване на ново ЕООД, и втори етап – прехвърляне на предприятието от ЕТ към новоучреденото ЕООД.

Казано иначе, сделката по чл. 15 от ТЗ е между двата правни субекта – предприятието на продавача и предприятието на купувача.

Всички възникнали до момента права, задължения и фактически отношения, съставляващи действащото предприятие на ЕТ (вкл. ползването на

данъчен кредит), преминават към новоучреденото ЕООД и дейността продължава в същия обем и начин през следващите отчетни периоди.

Търговския закон регламентира, че предприятието може да бъде продадено „цяло“ или „частично“, т.е. има възможност за прехвърляне както на цялото предприятие, така и отделна самостоятелно обособена съвкупност от права, задължения и фактически отношения. Самото прехвърляне на предприятието може да се осъществи чрез разнообразни правни сделки: покупко-продажба, замяна, дарение, апорт и други.

Прехвърлянето на търговското предприятие се извършва чрез писмен договор, с нотариална заверка на подписите на страните и на съдържанието.

Съгласно чл. 15, ал. 4 на ТЗ предприятие може да се прехвърля само ако са изплатените дължимите трудови възнаграждения, обезщетения, задължителни осигурителни вноски на работниците и служителите, включително и по правоотношения, прекратени до три години преди прехвърляне на предприятието.

Когато се прехвърля цялото търговско предприятие на дадено търговско дружество (а не обособена част), е необходимо да се вземе решение от Общото събрание на това дружеството, като подписите се заверяват нотариално.

Правоприемникът на предприятието е длъжен да го управлява отделно от своето за срок от шест месеца от вписване на прехвърлянето. В посочения период трябва да се води отделно счетоводство за новопридобитото предприятие. Членовете на управителния орган на правоприемника отговарят солидарно пред кредиторите за изпълнение на това задължение за отделното управление. Но през посочения период може приобретателят на предприятието да се разпорежда с отделни елементи от предприятието.

Прехвърлителят на предприятието отговаря за задълженията към кредиторите солидарно с приобретателя му до размера на получените права (освен ако няма друга уговорка с кредиторите на тези задължения). Това означава, че кредиторите на предприятието, чиито вземания са възникнали преди прехвърлянето му, могат да искат изпълнение както от продавача, така и от купувача на предприятието – в зависимост от това къде има по-големи шансове да получат изпълнение.

Ако приобретателят на търговското предприятие не е търговец, то заедно с вписване на сделката в Търговския регистър придобиващият трябва да се регистрира като търговец. Възможно е приобретателят да не се вписва като търговец само в случаите, когато няма да се продължава дейността. Когато част от предприятието, предмет на сделката, са вещни права върху недвижими имоти, договорът за прехвърляне подлежи на вписване и в Имотния регистър към Агенция по вписванията по местонахождението на тези имоти.

Принципно сделките с предприятие, когато същото включва недвижими имоти, не се считат и приравняват на същински сделки с недвижими имоти, осъществявани чрез нотариален акт, въпреки, че имат същия ефект. Тези сделки по-скоро се доближават до апорт, отколкото до обикновена традиционна сделка с недвижим имот. В този смисъл прехвърлянето на имотите като част от предприятието не подлежи на облагане с местен данък, независимо от големината и броя им.

Трудовите правоотношения с работниците и служителите в прехвърляното предприятие не се изключват от предмета на сделката – работниците и служителите следват предприятието и продължават да работят за приобретателя (съгласно чл. 123, ал.1, т. 6 от КТ).

При прехвърляне на търговско предприятие, прехвърлителят не начислява ДДС по сделката, тъй като в този случай няма доставка по смисъла на закона - чл. 10 ЗДДС. Това е безспорно при прехвърляне на цялото предприятие на търговеца. Когато обаче, не се прехвърля цялото предприятие, а само обособена част, неначисляването на ДДС се счита за спорно.

Най-често сделки по прехвърляне на предприятие се осъществяват от еднолични търговци, тъй като при тази правно-организационна форма няма друг начин да се осъществи прехвърляне на бизнеса. В тези случаи предприятието се прехвърля от ЕТ обикновено на ЕООД, в което едноличен собственик на капитала е същото физическо лице. Може да се каже, че това е единственият начин за трансформиране на ЕТ в ООД, който има масово приложение. Така се получава сделка между свързани лица. В договора за прехвърляне на предприятието може да бъде определена свободно цена, но все пак е желателно да се определи/впише пазарната цена на предприятието, определена съгласно Данъчно-осигурителния процесуален кодекс [1] с оценка от лицензиран оценител.

Ако при прехвърляне на предприятието на ЕТ, прехвърлителят е реализирал доход, той ще дължи подоходен данък по реда на ЗДДФЛ.

При прехвърляне на предприятие сделката е продажба, но тя не засяга статута на предприятията понеже се касае за прехвърляне на „имуществен комплекс“ и респ. следва да се документира имуществото. За целта от счетоводна гледна точка е необходимо да се състави и провери баланса на предприятието към датата на сделката. Освен това, трябва да се приведат: актове за собственост на недвижими имоти, за ценни книжа, ноу-хау, патенти, лицензи и други права върху нематериални активи. Препоръчително е да се извършат фактически проверки на имуществото. Успоредно следва да се приложи предвидения ред за приключване на отсрочени активи и пасиви, както и за отписване на преоценен резерв на прехвърлените активи, включително и за неамортизируемите – чл. 45 от ЗКПО. Всичко това е аргументирано от обстоятелството, че цената, по която се прехвърля предприятието, е обща, без диференциране по отделни активи и пасиви.

Сделката по придобиване на предприятие е двустранна, съответно намира счетоводно изражение при продавача и при купувача. Тази сделка не може да се третира като „бизнескомбинация“ по МФСО 3 Бизнес комбинации, респ. СС 22 Отчитане на бизнес комбинации [7].

√ *При продавача (придобиваното предприятие)*

Тъй като е налице прехвърляне на активи и пасиви, се счита за целесъобразно в хода на счетоводните записвания да се използва разчетна сметка, например Други дебитори. Последователно намират счетоводно изражение: издадената фактура за продажбата на предприятието съгласно нотариален акт и договорена цена⁵; отписването на натрупаната амортизация на амортизируемите активи, включени в описите за продажбата; отписването на отчетните стойности на активите; отписването на пасивите, включени в описите; приключването на разчетната сметка със сметката за Приходи от продажби на дълготрайни активи.

⁵ Препоръчително е да не се използват отделни сметки от група 70 Приходи от продажби (поскоро сметка Приходи от продажби на дълготрайни активи), въпреки че има различни активи – продажната цена е обща.

√ *При купувача (правоприемника)*

Покупката се отчита по общото правило – по цена на придобиване. Следва да се имат предвид някои особености [7]:

а) цената на активите, която трябва да се отрази счетоводно, е равна на цената на пасивите плюс платеното по сделката (цената);

б) докато продавачът отписва активите по балансова стойност, то купувачът трябва да ги отрази по стойности, които удовлетворяват равенството по-горе, съответно по буква „а“. В повечето случаи това ще означава, че при купувача стойностите, по които ще се отразят получените активи, ще се отличават, малко или много, от балансовата стойност, по която са отписани при продавача. Равенство се постига само, когато заплатеното от купувача е равно на нетната (чистата) стойност на имуществото;

в) за „изравняване“ на сделката при купувача трябва да се направи „редуциране“ на стойностите на получените активи и пасиви. При това действие е целесъобразно да се има предвид, че вземанията, задълженията, паричните средства и финансовите активи следва да се отразят по тяхната номинална стойност; дълготрайните и краткотрайните активи следва „да се редуцират“ така, че нетната стойност на полученото имущество (активи минус пасиви), да е равна на заплатеното. Като резултат ще се постигне и балансовото равенство. Редуцирането на активите следва да се направи на базата на експертна оценка за тяхното състояние, актуалната им пазарна цена, изхабяване и т.н. Дебитират се сметките за отчитане на активи срещу кредитиране на сметките за отчитане на пасиви, кредитиране на сметка Разплащателна сметка в левове с договорената за плащане цена или кредитиране на сметка Доставка при възникване на задължение, което ще се изплати в бъдеще, вкл. и разсрочено, според договора.

Както подчертава *Е. Рангелов*, предмет на сделката е прехвърляне на капитал, но изразен чрез чистата стойност на имущество. При прехвърляне на цялото имущество в баланса на предприятието ще останат салда по сметките от група Капитал и салда по сметките от група Парични средства, получени от сделката при прехвърлянето, респ. ще бъде отчетен финансов резултат [7].

Данъчните аспекти на придобиването на предприятие намират отражение в три данъчни закона – Закон за корпоративното подоходно облагане, Закон за ДДС и Закон за местните данъци и такси.

Заключение

Сливанията и придобиванията са изключително важен елемент на съвременните икономически отношения на корпоративно ниво. Имат ключово значение за осъществяването на високоефективен корпоративен мениджмънт с техните преимущества, свързани в най-голяма степен с: реализиране на експанзия чрез навлизане в нови стратегически бизнес зони, постигане на синергия и икономии от мащаба; споделено използване на ресурси; намаляване на риска и други.

Резултатите от нашето изследване показват, че едни от най-удачните варианти за практическо реализиране на сделките по сливания и придобивания са три: вливане на едно търговско дружество в друго търговско дружество, отделяне на едно търговско дружество към друго търговско дружество и прехвърляне на търговско предприятие по чл. 15 от ТЗ. За постигането на успех при този сложен процес обаче е важно не само да се познават и прилагат професионално управленските мотиви и съображения, но така също и

юридическите, финансовите и счетоводните особености и свързаната с това нормативна база и съпътстваща експертиза.

Библиография

[1] Данъчно-осигурителен процесуален кодекс. В сила от 01.01.2006 г. Обн. ДВ. бр. 105 от 29 Декември 2005 г., изм. и доп. ДВ. бр. 69 от 4 Август 2020 г.

[2] Дурин, Ст. Осчетоводяване преобразуването на дружества чрез вливане и сливане.
<https://ekspertis.bg/document/view/qanda/148283/0/90f83712fd77f08118b10f5175590ae8_7d5ef40e101c5dd5913c7336ebc6f061> последно посещение към 30.09.2020

[3] Душанов, Ив., М. Димитров. (2011) Курс по счетоводство на предприятието. Ромина, С., 236.

[4] Глобалният пазар на сливания и придобивания се свива.
<<https://www.investor.bg/drugi/338/a/globalniiat-pazar-na-slivanii-i-privobivaniia-se-sviva-287611/>> последно посещение към 20.09.2020 г.

[5] Рангелов, Е. (2015) Счетоводното отчитане при преобразуване на търговско дружество чрез вливане. *Данъците в Република България*, бр. 8.
<<https://ekspertis.bg/document/view/qanda/149410/0>> последно посещение към 25.09.2020 г.

[6] Рангелов, Е. (2017) Счетоводни аспекти на преобразуването чрез отделяне. *Данъците в Република България*, бр. 5-6.
<<https://ekspertis.bg/document/view/qanda/155161/0/>> последно посещение към 30.09.2020 г.

[7] Рангелов, Е. (2016) Придобиване на предприятие чрез покупко-продажба. *Актив*, бр. 1.
<https://ekspertis.bg/document/view/qanda/150615/5281756/803d6ea9566004e4993b7ed6972dca01_da64149bde3d5140e4615be6633dfa81> последно посещение към 02.10.2020 г.

[8] Рачев, С. (2002) Правни аспекти на „отделянето“. *Данъчна практика*, бр. 10. <http://magazine.askana.com/ver_05/article.php?art_id=458> последно посещение към 30.09.2020 г.

[9] Сделките в Източна Европа растат въпреки коронавируса.
<<https://www.investor.bg/nachalo/0/a/sdelkite-v-iztochna-evropa-rastat-vupreki-koronavirusa-308414/>> последно посещение към 20.09.2020 г.

[10] Brockdorf, В. (2013) Konzeptualisierung und Integrationsentscheidung. *Disertation der Universitaet St. Gallen*, Difo-Druck, Bamberg, 55.

[11] <<https://pravatami.bg/11641>> последно посещение към 25.09.2020 г.

[12] <<https://www.bgkantora.bg/statii/Prehvarlyane-na-targovko-predpriatie>> последно посещение към 02.10.2020 г.